

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 402

Polityka ekonomiczna

Redaktorzy naukowi
Jerzy Sokołowski
Arkadiusz Żabiński



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Marcin Orszulak
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)



© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-534-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Piotr Adamczewski: Informatyczne wspomaganie organizacji sieciowych...	11
Franciszek Adamczuk: Górnoślązki Związek Sześciu Miast (GZSM) – sieciowy produkt regionalny na pograniczu polsko-niemieckim.....	20
Grażyna Adamczyk-Łojewska, Adam Bujarkiewicz: Wieloczynnikowa metoda oceny przekształceń w strukturze przestrzennej gospodarki Polski.....	30
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: The ways of acquiring investors by self-government authorities exemplified by the Mazowieckie Voivodeship.....	40
Małgorzata Bogusz, Marcin Tomaszewski: Wykorzystanie środków pomocowych UE na rozwój przedsiębiorczości w ramach PROW 2007–2013..	50
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Regionalne zróżnicowanie efektów produkcyjnych i ekonomicznych w wyspecjalizowanych gospodarstwach mlecznych.....	60
Ireneusz Dąbrowski, Zbigniew Staniek: Property rights in the process of privatization of the Polish energy sector.....	70
Monika Fabińska: Klastry w nowej perspektywie programowej 2014–2020	84
Aleksander Grzelak: Procesy reprodukcji majątku a poziom dopłat do działalności operacyjnej i inwestycyjnej w gospodarstwach rolnych prowadzących rachunkowość rolną (FADN).....	95
Ewa Gwardzińska: Zmiany w strukturze rynku usług pośrednictwa celnego w Polsce.....	104
Tomasz Holecki, Karolina Sobczyk, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Michał Wróblewski, Katarzyna Lar: Usługa zdrowotna jako narzędzie budowania przewagi konkurencyjnej.....	114
Katarzyna Anna Jabłońska: Klastry energetyczne jako narzędzie wspierania rozwoju nowoczesnych systemów elektroenergetycznych.....	123
Ewa Jaska, Agnieszka Werenowska: Wizerunek spółki giełdowej a jej notowania.....	133
Urszula Kobylińska: Innowacje w administracji publicznej w Polsce na poziomie samorządu lokalnego.....	142
Aleksandra Koźlak: Gospodarcze, społeczne i ekologiczne skutki kongestii transportowej.....	153
Justyna Kujawska: Analiza porównawcza dostępności do świadczeń opieki zdrowotnej w polskich województwach.....	165
Renata Lisowska: Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw w regionie – stimulatory i bariery.....	175

Piotr Lityński: Degree and features of urban sprawl in selected largest Polish cities	184
Aleksandra Majda: Succession strategy in Polish family businesses – a comparative analysis.....	194
Arkadiusz Malkowski: Koncepcje rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów przygranicznych	210
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Wpływ sankcji rosyjskich na wymianę towarową Polski.....	220
Małgorzata Niklewicz-Pijaczyńska, Małgorzata Wachowska: Stopień komercjalizacji polskich wynalazków. Patenty akademickie a patenty biznesu	231
Karolina Olejniczak: Funkcjonowanie i obszary wsparcia Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy.....	240
Iwona Oleniuch: Rola facylitatorów sieci w rozwoju klastrów	251
Dorota Pasińska: Polski rynek wołowiny po wstąpieniu do Unii Europejskiej	261
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Family policy as a postulate in the Polish presidential election in 2015	273
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjność przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej.....	284
Halina Powęska: Inwestycje w handlu w regionach przygranicznych Polski	297
Marcin Ratajczak: Wdrażanie kluczowych składowych koncepcji CSR w małych i średnich przedsiębiorstwach agrobiznesu z Małopolski.....	307
Ewa Rollnik-Sadowska: Bariery popytu na pracę w wymiarze regionalnym na przykładzie podlaskich producentów bielizny	318
Jarosław Ropęga: Przetrawianie małych firm w Polsce a systemy ostrzegania przed niepowodzeniem	327
Ewa Rosiak: Zmiany na rynku rzepaku po integracji Polski z Unią Europejską	338
Dariusz Eligiusz Staszczak: Zmiany pozycji głównych uczestników handlu międzynarodowego.....	348
Piotr Szajner: Relacje cenowe na polskim rynku mleka po akcesji do Unii Europejskiej	359
Maciej Szczepkowski: Strefy wolnego handlu w Rumunii na tle rozwiązań światowych	368
Karolina Szymaniec-Mlicka: Wykorzystanie podejścia zasobowego do poprawy funkcjonowania organizacji publicznych	378
Agnieszka Zalewska-Bochenko: Białostocka Karta Miejska jako przykład innowacyjnego narzędzia zarządzania komunikacją miejską na terenie Białostockiego Obszaru Metropolitalnego	387
Anna Zielińska-Chmielewska, Tomasz Strózik: Ocena klasyfikacji pozycyjnej przedsiębiorstw przetwórstwa mięsnego według stanu ich kondycji finansowej w ujęciu dynamicznym.....	397
Arkadiusz Żabiński: Realizacja funkcji stymulacyjnej w uldze na zakup nowych technologii.....	409

Summaries

Piotr Adamczewski: Computer-aid in network organizations	11
Franciszek Adamczuk: The Upper Sorbian Six-City League – regional network product on the Polish-German borderland	20
Grażyna Adamczyk-Łojewska, Adam Bujarkiewicz: Multifactorial assessment method of transformation in the spatial structure of Polish economy	30
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: Sposoby pozyskiwania inwestorów przez władze samorządowe na przykładzie województwa mazowieckiego	40
Małgorzata Bogusz, Marcin Tomaszewski: The use of the European Union aid funds for the development of entrepreneurship in the frame of Rural Development Program in 2007–2013	50
Magdalena Czulowska, Marcin Żekalo: Regional diversity of production and economic effects in specialised dairy farms	60
Ireneusz Dąbrowski, Zbigniew Staniek: Prawa własności w procesie prywatyzacji polskiego sektora energetycznego	70
Monika Fabińska: Clusters in the new programming perspective 2014–2020	84
Aleksander Grzelak: The processes of reproduction of assets vs. the level of operating and investing subsidies in agricultural holdings conducting agricultural accountancy (FADN).....	95
Ewa Gwardzińska: Changes in the structure of customs brokerage services market in Poland	104
Tomasz Holecki, Karolina Sobczyk, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Michał Wróblewski, Katarzyna Lar: Health service as an instrument of competitive advantage building	114
Katarzyna Anna Jabłońska: Energy clusters as a tool of support of development of modern electroenergy systems	123
Ewa Jaska, Agnieszka Werenowska: The image of a listed company and its quotes	133
Urszula Kobylińska: Innovation in the public sector at the local government in Poland	142
Aleksandra Koźlak: Economic, social and environmental effects of transport congestion	153
Justyna Kujawska: Comparative analysis of accessibility to the healthcare services in Polish voivodeships	165
Renata Lisowska: Cooperation of small and medium-sized enterprises in the region – stimulants and barriers.....	175
Piotr Lityński: Stopień i cechy zjawiska <i>urban sprawl</i> w wybranych największych polskich miastach.....	184
Aleksandra Majda: Strategia sukcesyjna w polskich firmach rodzinnych – analiza porównawcza.....	194

Arkadiusz Malkowski: Socio-economic development concepts for border regions.....	210
Aleksandra Nacewska-Twardowska: The influence of Russian sanctions on Polish trade	220
Małgorzata Niklewicz-Pijaczyńska, Małgorzata Wachowska: The degree of commercialisation of Polish inventions. Academic patents vs. business patents	231
Karolina Olejniczak: Functioning and support areas of the Swiss-Polish Co-operation Programme.....	240
Iwona Oleniuch: The role of network facilitators in the development of clusters.....	251
Dorota Pasińska: Polish beef market after the accession to the European Union	261
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Polityka rodzinna jako postulat w wyborach prezydenckich w 2015 roku.....	273
Elżbieta Pohulak-Żołądowska: Innovation in enterprises in the conditions of market economy	284
Halina Powęska: Investment in trade in border regions in Poland	297
Marcin Ratajczak: Implementation of key components of CSR concept in small and medium-sized enterprises of agribusiness from Lesser Poland	307
Ewa Rollnik-Sadowska: Barriers of labour demand in the regional dimension exemplified by the Podlasie lingerie manufacturers	318
Jarosław Ropega: Survival of small companies in Poland vs. failure warning systems.....	327
Ewa Rosiak: Changes on the Polish rapeseed market after the integration with the European Union	338
Dariusz Eligiusz Staszczak: Changes of major participants' positions in the international trade	348
Piotr Szajner: Price relationships on the Polish milk market after the accession to the European Union	359
Maciej Szczepkowski: Free trade zones in Romania in comparison to world solutions	368
Karolina Szymaniec-Mlicka: The use of resource-based view to improve the functioning of public organisations	378
Agnieszka Zalewska-Bochenko: The Białystok Urban Card as an example of an innovative tool of management of public transport within the territory of the Białystok Metropolitan Area	387
Anna Zielińska-Chmielewska, Tomasz Strózik: Assessment of the positional classification of chosen meat processing enterprises according to the state of their financial condition – a dynamic approach	397
Arkadiusz Żabiński: The function of stimulation in tax relief on the purchase of new technologies	409

Ewa Rosiak

Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa
e-mail: rosiak@ierigz.waw.pl

**ZMIANY NA RYNKU RZEPAKU
PO INTEGRACJI POLSKI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ**

**CHANGES ON THE POLISH RAPESEED MARKET
AFTER THE INTEGRATION WITH THE EUROPEAN
UNION**

DOI: 10.15611/pn.2015.402.32

Streszczenie: W artykule przedstawiono zmiany, jakie nastąpiły na krajowym rynku rzepaku i produktów jego przerobu w pierwszych latach po akcesji Polski do Unii Europejskiej (2004–2007) i w kolejnych (2008–2011 i 2012–2014), w porównaniu z ostatnimi latami przed akcesją (2000–2003). Ocena tych zmian przeprowadzono na podstawie danych średniorocznych dla wybranych okresów. Sformułowano także prognozę zapotrzebowania rynku krajowego na rzepak do końca bieżącej dekady. Integracja Polski z Unią Europejską i w ślad za tym włączenie Polski w obszar jednolitego rynku europejskiego oraz polityka Unii Europejskiej względem biopaliw i energii odnawialnej zdynamizowały rozwój produkcji, przetwórstwa i handlu zagranicznego rzepakiem i produktami jego przerobu. Perspektywy dla producentów i przetwórców rzepaku do końca dekady są pomyślne.

Słowa kluczowe: rzepak, produkcja, przemysł tłuszczowy, handel zagraniczny.

Summary: This paper presents the changes that have occurred in the domestic market of rapeseed and its derivatives in the first years after the Polish accession to the European Union (2004–2007) and subsequent periods (2008–2011 and 2012–2014), compared with the period prior the accession (2000–2003). The evaluation of those changes was based on average annual data for respective periods. Additionally, domestic market demand for rapeseed was forecast until 2020. Polish integration with the European Union and its inclusion in the single European market with policy regarding biofuels and renewable energy stimulated the development of production, processing and foreign trade in rapeseed and its products. The outlook for oilseed producers and processors by the end of the decade is optimistic.

Keywords: rapeseed, production, fat industry, foreign trade.

1. Wstęp

Jedyną rośliną oleistą uprawianą w Polsce na dużą skalę jest rzepak. Warunki glebowo-klimatyczne sprzyjają jego uprawie głównie w północnych i zachodnich rejonach kraju. Po wyhodowaniu odmian podwójnie ulepszonych, o obniżonej zawartości kwasu erukowego i glukozyolanów, rzepak stał się cennym surowcem spożywczym i paszowym [Krzymański 1971]. W okresie przedakcesyjnym olej uzyskiwany z nasion rzepaku niemalże w całości był zużywany na rynku krajowym do produkcji tłuszczów konsumpcyjnych. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej znalazł też zastosowanie w produkcji biodiesla [Bartkowiak-Broda, Wałkowski 2004].

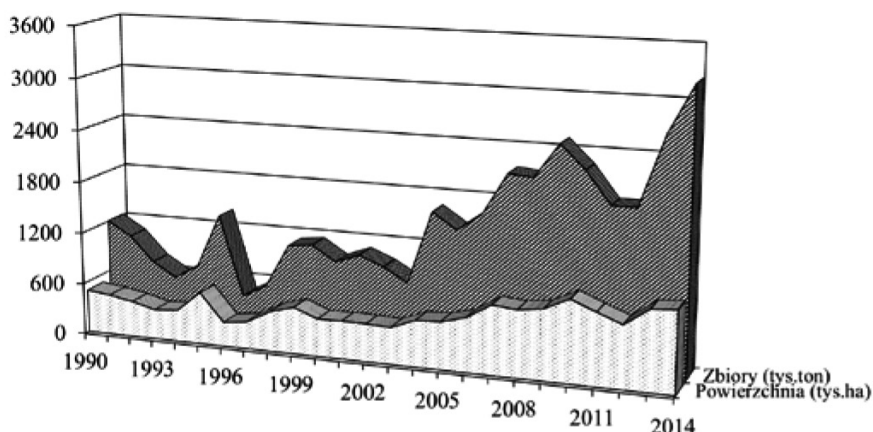
W artykule przedstawiono zmiany, jakie nastąpiły na krajowym rynku rzepaku i produktów jego przerobu w pierwszych latach po akcesji Polski do Unii Europejskiej (2004–2007) i w kolejnych (2008–2011 i 2012–2014), w porównaniu z ostatnimi latami przed akcesją (2000–2003). Ocenę tych zmian przeprowadzono na podstawie danych średniorocznych dla wybranych okresów. Sformułowano także prognozę zapotrzebowania rynku krajowego na rzepak do końca bieżącej dekady.

2. Produkcja rzepaku

Po kilkuletnim zastoju w okresie poprzedzającym akcesję Polski do Unii Europejskiej, w latach 2004–2014 zbiory rzepaku gwałtownie wzrosły. Zwiększyły się z poniżej 1 mln ton średnio w ostatnich czterech latach przed akcesją (2000–2003) do 1,7 mln ton w pierwszych latach po akcesji (2004–2007), 2,2 mln ton w kolejnym czteroletnim okresie (2008–2011) i 2,6 mln ton średnio w ostatnich trzech latach (2012–2014). W latach 2012–2014 średni areal uprawy rzepaku wyniósł 0,9 mln ha i był dwukrotnie większy niż w ostatnich latach przed akcesją, a średnie plony zbliżyły się do 3 t/ha i były o 38% większe (tab. 1). Od 2007 r. zbiory przekraczają 2 mln ton, z wyjątkiem lat 2011 i 2012, w których obniżyły się do 1,9 mln ton, z powodu niekorzystnych warunków pogodowych w czasie wegetacji (rys. 1). W 2014 r. osiągnęły rekordowy poziom 3,2 mln ton, w wyniku wzrostu arealu uprawy do ponad 0,9 mln ha i plonów do 3,4 t/ha.

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej produkcja rzepaku stała się najszybciej rozwijającym się działem produkcji roślinnej. W latach 2004–2014 wzrastała w tempie prawie 18% rocznie. Udział rzepaku w krajowej powierzchni zasiewów wzrósł z poniżej 4% średnio w ostatnich czterech latach przed akcesją do ponad 8% w latach 2012–2014. O tak dynamicznym rozwoju produkcji rzepaku zadecydował rosnący popyt na ten surowiec ze strony krajowego i europejskiego sektora biopaliw, który to popyt miał wpływ na wzrost jego cen i poprawę absolutnej i względnej opłacalności produkcji.

Liczba gospodarstw rolnych uprawiających rzepak systematycznie rosła po akcesji Polski do Unii Europejskiej. W latach 2002–2013 zwiększyła się dwukrotnie, z 43 tys. do ponad 88 tys. Jednocześnie w tym samym czasie ogólna liczba gospo-



Rys. 1. Powierzchnia uprawy i zbiory rzepaku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

darstw rolnych o powierzchni przekraczającej 1 ha użytków rolnych zmniejszyła się z ok. 2 mln do 1,4 mln. Nie zmieniła się jednakże struktura gospodarstw uprawiających rzepak. Jego uprawa nadal skoncentrowana jest w gospodarstwach wielkoobszarowych. W 2002 r. gospodarstwa posiadające 100 i więcej hektarów użytków rolnych miały ok. 65% udziału w krajowym areale uprawy rzepaku, a w 2013 r. ok. 50% udziału.

Tabela 1. Produkcja rzepaku

Lata	Powierzchnia uprawy (tys. ha)	Plony (dt/ha)	Zbiory (tys. ton)	Tempo zmian w %		
				areal uprawy	plony	zbiory
2000–2003	436,3	21,6	941,9	–5,6	–2,2	–7,9
2004–2007	627,3	27,5	1716,0	17,4	12,8	34,4
2008–2011	839,3	26,0	2173,3	1,6	–3,3	–2,4
2012–2014	860,9	29,8	2589,9	5,6	15,3	21,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pod względem liczebności, najliczniejszą grupą są nadal gospodarstwa uprawiające rzepak na powierzchni 2–5 ha (w latach 2002 i 2013 odpowiednio ok. 39 i 37% ogółu gospodarstw uprawiających rzepak), ale ich udział w całkowitym areale uprawy rzepaku pozostaje niewielki (ok. 11% w latach 2002 i 2013). Największy udział w całkowitym areale uprawy rzepaku mają gospodarstwa posiadające plan-tacje o powierzchni 20 i więcej hektarów (ok. 67% w 2002 r. i ok. 59% w 2013 r.).

Tabela 2. Charakterystyka gospodarstw uprawiających rzepak według skali jego uprawy

Skala uprawy rzepaku w ha	Liczba gospodarstw				Powierzchnia uprawy rzepaku					
	w tys.		w %		w tys. ha		w %		w 1 gosp. w ha	
	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013
Ogółem	43,0	88,2	100,0	100,0	439,0	920,5	100,0	100,0	10,2	10,4
< 1	5,7	5,7	13,3	6,5	1,4	3,5	0,3	0,4	0,2	0,6
1–2	7,2	14,0	16,7	15,8	9,5	19,5	2,2	2,1	1,3	1,4
2–5	16,5	32,3	38,5	36,6	48,8	100,6	11,1	10,9	3,0	3,1
5–10	7,0	17,6	16,3	19,9	44,7	118,2	10,2	12,8	6,4	6,7
10–20	3,1	10,3	7,3	11,7	39,6	137,3	9,0	14,9	12,7	13,3
> 20	3,4	8,3	7,9	9,4	29,5	541,4	67,2	58,8	86,5	65,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczebność tej grupy gospodarstw mimo dużego wzrostu jest niewielka (w latach 2002 i 2013 odpowiednio ok. 8 i 9% ogólnej liczby gospodarstw uprawiających rzepak) (tab. 2).

3. Przetwórstwo rzepaku

Przemysł tłuszczowy (PKD 10.41 i 10.42), na tle pozostałych branż przemysłu spożywczego, charakteryzuje się najwyższą koncentracją produkcji, jest w pełni sprywatyzowany z bardzo dużym udziałem kapitału zagranicznego. Po integracji Polski z Unią Europejską nie nastąpiły istotne zmiany struktury podmiotowej w przemyśle tłuszczowym. Wprawdzie liczba firm przemysłowych zatrudniających 9 i więcej osób zwiększyła się z 13 średnio w ostatnich czterech latach przed integracją do 38 w latach 2012–2013, ale dominującą pozycję w tym sektorze utrzymały firmy duże, mające 250 i więcej osób stałej załogi, mimo że ich liczba zmalała z 5 do 3. W ostatnich dwóch latach udział trzech dużych firm przemysłowych w zatrudnieniu wynosił ok. 70%, a w wartości sprzedaży całego sektora ok. 60% (tab. 3).

W ostatnich latach przed akcesją Polski do Unii Europejskiej przemysł tłuszczowy tracił dynamikę rozwoju, gdyż wyczerpywały się dotychczasowe czynniki jego rozwoju. Przy wysokim nasyceniu rynku tłuszczami roślinnymi tempo popytu krajowego na olej rzepakowy zużywany na cele spożywcze zdecydowanie osłabło.

Ponowne przyspieszenie rozwoju przemysłu tłuszczowego nastąpiło po akcesji. W ślad za rozwojem krajowego i europejskiego sektora biopaliw nastąpił dynamiczny wzrost popytu na oleju rzepakowy zużywany w produkcji biodiesla. Przemysł tłuszczowy zwiększył przerób rzepaku i produkcję surowego oleju rzepakowego z ponad 300 tys. ton średnio w ostatnich czterech latach przed akcesją (2000–2003) do ponad

Tabela 3. Struktura przemysłu tłuszczowego

Lata	Liczba firm przemysłowych (9 i więcej pracowników)	W tym: dużych (250 i więcej pracowników)	Zatrudnienie	Wartość sprzedaży w mln zł	Udział firm dużych (w %)	
					w zatrudnieniu	w wartości sprzedaży
2000–2003	13	5	3067	1981,4	84,3	75,9
2004–2007	26	3	3185	2908,5	62,5	53,3
2008–2011	28	3	3205	4487,9	55,4	53,0
2012–2013	38	3	5195	5624,4	70,5	57,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

500 tys. ton w pierwszych czterech latach po akcesji (2004–2007), ok. 800 tys. ton w kolejnym czteroletniu (2008–2011) i prawie 1 mln ton średnio w ostatnich trzech latach. Produkcja margaryn obniżyła się z ponad 370 tys. ton średnio w ostatnich czterech latach przed akcesją do niecałych 350 tys. ton w pierwszych czterech latach po akcesji, ale w kolejnych latach, w następstwie rozwoju eksportu, systematycznie rosła i w ostatnich trzech latach przekraczała średnio 420 tys. ton (tab. 4).

Tabela 4. Produkcja tłuszczów roślinnych w tys. ton

Lata	Olej rzepakowy surowy	Oleje rafinowane					Margaryny
		rzepakowy	z tego:		sojowy jadalny	słonecznikowy jadalny	
			jadalny	techniczny			
2000–2003	327	356	356	0	54	29	372
2004–2007	537	385	385	0	18	42	348
2008–2011	778	612	508	105	7	18	374
2012–2014	984	713	488	225	0	19	421

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 5. Wskaźniki finansowe przemysłu tłuszczowego (T) na tle całej branży spożywczej (S)

Lata	Wskaźniki rentowności w % przychodów netto						Współczynnik płynności		Stopa inwestowania (inwestycje /amortyzacja)	
	zysk brutto		zysk netto		akumulacja kapitału (zysk netto + amortyzacja)					
	S	T	S	T	S	T	S	T	S	T
2000–2003	2,38	0,80	1,25	0,15	4,88	2,86	1,18	0,99	1,27	1,04
2004–2007	4,80	4,21	3,88	3,27	7,18	5,61	1,27	1,36	1,51	1,14
2008–2011	4,68	2,18	3,85	1,59	6,77	3,58	1,32	1,21	1,30	1,01
2012–2013	4,50	1,53	3,89	1,10	6,47	4,46	1,31	0,85	1,25	1,28

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wysoka rentowność przemysłu tłuszczowego w pierwszych latach po akcesji, zbliżona do średniej dla całego przemysłu spożywczego, istotnie zmalała w kolejnych okresach, ale była ciągle wyższa niż w ostatnich latach przed akcesją (tab. 5). W latach 2011 i 2012 przemysł tłuszczowy poniósł straty, a w latach 2012 i 2013 utracił też płynność finansową. Dane te oznaczają, że mimo rosnącego wolumenu produkcji, przemysł tłuszczowy nie ma stałej zdolności generowania zysków, a jego stan finansowy jest zróżnicowany i mało stabilny [Mroczek (red.) 2014].

4. Handel zagraniczny rzepakiem i produktami jego przerobu

Włączenie Polski w obszar jednolitego rynku europejskiego i zniesienie wszelkich ograniczeń w dostępie do rynków rozszerzonej Wspólnoty oraz polityka Unii Europejskiej względem biopaliw i energii odnawialnej zdynamizowały nie tylko produkcję i przetwórstwo, ale także handel zagraniczny rzepakiem i produktami jego przerobu [Rosiak 2010].

Eksport rzepaku wzrósł z ok. 90 tys. ton (10% krajowej produkcji) średnio w ostatnich czterech latach przed akcesją (2000–2003) do ok. 280 tys. ton w pierwszych latach po akcesji (2004–2007) i w kolejnym czteroletnim okresie (2008–2011), co stanowiło odpowiednio 17 i 13% krajowej produkcji oraz do ponad 600 tys. ton (23% krajowej produkcji) średnio w ostatnich trzech latach (2012–2014) (tab. 6). W latach 2008–2011 Polska utraciła jednakże pozycję eksportera netto tego surowca i stała się jego dużym importerem. Wysoki import rzepaku w ostatnich kilku latach wynikał z możliwości jego zakupu po niższych cenach na Ukrainie. Kraj ten rozwija produkcję rzepaku głównie w celu jego sprzedaży na rynkach zagranicznych.

Nastąpił też dynamiczny wzrost eksportu oleju rzepakowego, w okresie przedakcesyjnym bardzo niskiego, ponieważ olej niemal w całości zużywano na rynku krajowym na cele spożywcze. Eksport oleju rzepakowego zwiększył się z poziomu zaledwie 4 tys. ton średnio w ostatnich czterech latach przed akcesją (1% krajowej produkcji) do 146 tys. ton (27% krajowej produkcji) w latach 2004–2007, 186 tys. ton (24% krajowej produkcji) w latach 2008–2011 i 352 tys. ton (36% krajowej produkcji) średnio w ostatnich trzech latach. Do tak znaczącego wzrostu eksportu rzepaku i oleju rzepakowego przyczyniły się: szybko rosnący popyt rynku niemieckiego na olej rzepakowy zużywany w produkcji biopaliw, opóźnienia w rozwoju krajowego sektora biopaliw w pierwszych latach po akcesji i rekordowe zbiory rzepaku w ostatnich latach.

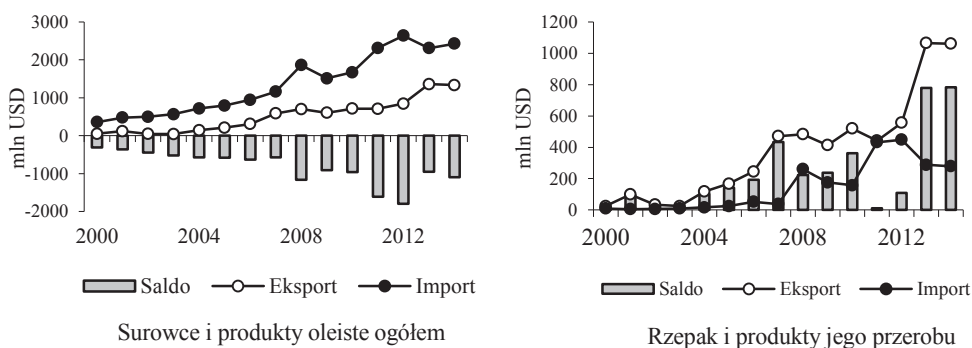
Zwiększył się również eksport śrutu rzepakowej, która dla przemysłu tłuszczowego jest ubocznym produktem przerobu rzepaku. W latach 2000–2003 wywóz śrutu rzepakowej wyniósł średnio 186 tys. ton i stanowił 38% krajowej produkcji. Po przejściowym spadku w pierwszym roku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, w następnych latach systematycznie wzrastał i wyniósł 314 tys. ton średnio w latach 2004–2007 (39% krajowej produkcji), 525 tys. ton w latach 2008–2011 (45% krajowej produkcji) i 599 tys. ton (41% krajowej produkcji) w latach 2012–2014. Tak

znaczący wzrost eksportu śruty rzepakowej był możliwy z powodu wolno rosnącego zapotrzebowania krajowego przemysłu paszowego na ten surowiec.

Tabela 6. Eksport (E) i import (I) rzepaku i produktów jego przerobu

Lata	Rzepak		Olej rzepakowy		Śruta rzepakowa		Razem		
	E	I	E	I	E	I	E	I	Saldo
	tys. ton						mln USD		
2000–2003	91	12	4	5	186	11	45	7	38
2004–2007	287	52	146	16	314	6	250	33	218
2008–2011	280	340	186	52	525	12	465	256	209
2012–2014	608	298	352	111	599	52	895	338	556

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CAAC.



Rys. 2. Handel zagraniczny surowcami i produktami olejnymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pomimo dynamicznego rozwoju eksportu, jaki nastąpił po akcesji, Polska, podobnie jak cała Unia Europejska, pozostaje trwałym importerem netto surowców i produktów olejnych, ze względu na ograniczone możliwości rozwoju produkcji roślin olejnych i równocześnie rosnący popyt rynku krajowego na oleje roślinne (w związku z rozwojem produkcji tłuszczów konsumpcyjnych i biopaliw) oraz śruty olejne, głównie sojowe (w związku z rozwojem produkcji drobiarskiej i zmianą technologii żywienia zwierząt gospodarskich) (rys. 2). Ujemne saldo obrotów handlu zagranicznego surowcami i produktami olejnymi w latach 2012–2014 wyniosło średnio 1,3 mld USD i było ponad 3-krotnie większe niż w ostatnich latach przed akcesją.

5. Zapotrzebowanie na rzepak – prognoza

Oczekuje się, że do końca dekady zapotrzebowanie krajowego i europejskiego rynku na rzepak będzie wzrastać. Głównym kreatorem wzrostu popytu na ten surowiec pozostanie sektor biopaliw [Roszkowski 2004; Rosiak 2008]. Zapotrzebowanie rynku na rzepak używany na cele spożywcze będzie wzrastało powoli. Dynamiczny wzrost zapotrzebowania na rzepak używany na cele spożywcze nastąpił w pierwszej połowie lat 90., ze względu na rosnącą wówczas produkcję i spożycie tłuszczów roślinnych. W okresie transformacji gospodarki nastąpiła bowiem przebudowa modelu spożycia tłuszczów w Polsce, podobna do tej, jaka dokonała się w krajach Europy Zachodniej w latach 80. Dynamicznie rósł popyt na tłuszcze roślinne, malał zaś na tłuszcze zwierzęce, w tym szczególnie na masło. Nastąpiła trwała zmiana modelu konsumpcji tłuszczów, w wyniku której oleje i margaryny pokrywają obecnie ok. 70% krajowego popytu na tłuszcze, wobec ok. 30% na początku lat dziewięćdziesiątych. Od połowy lat 90. dynamika popytu na rzepak używany na cele spożywcze osłabła, ze względu na wysokie nasycenie rynku tłuszczami roślinnymi. W gospodarstwach domowych spożycie tłuszczów roślinnych ustabilizowało się na poziomie 12 kg na 1 osobę, a w ostatnich latach nawet obniżyło się do 11 kg. Wzrasta głównie zużycie tłuszczów roślinnych w przetwórstwie wtórnym – w przemyśle spożywczym i gastronomii.

Szacuje się, że do 2020 r., przy niewielkich zmianach liczby ludności, zapotrzebowanie rynku krajowego na olej rzepakowy używany w sektorze spożywczym zwiększy się z ok. 400 tys. ton obecnie do ok. 500 tys. ton, co odpowiada wzrostowi zapotrzebowania na rzepak z ok. 1 mln ton do 1,3 mln ton.

Znacznie bardziej wzrośnie natomiast zapotrzebowanie na olej rzepakowy używany w produkcji biopaliw. Zgodnie z dyrektywą „biopaliwowa” Unii Europejskiej udział biokomponentów w zużyciu paliw płynnych powinien osiągnąć poziom 5,75% wartości energetycznej paliw w 2010 r. i 10% w 2020 r. Ścieżka dojścia do tych wielkości leży w gestii każdego państwa członkowskiego. W 2005 r. Polska określiła wskaźnik udziału biopaliw w zużyciu paliw płynnych (nazwany Narodowym Celem Wskaźnikowym) na poziomie 0,5% i w kolejnych latach wzrastał on do 3,45% w 2008 r., 6,65% w 2012 r. i 7,10% w 2013 r., przy czym dopiero od 2008 r. koncerny paliwowe miały prawny obowiązek jego realizacji. W oparciu o legislację z 2011 r. wprowadzającą tzw. współczynnik redukcyjny NCW w wysokości 0,85, mógł być on w indywidualnych przypadkach podmiotów paliwowych obniżony do 5,65% w 2012 r. i 6,03% w latach 2013–2015.

Produkcja estrów, biokomponentów dodawanych do oleju napędowego, prowadzona jest w Polsce głównie w oparciu o olej rzepakowy. Stanowi on ponad 90% surowców używanych w ich produkcji. Początkowa produkcja estrów była niewielka. Znaczący jej wzrost, który nastąpił po 2008 r. do 360–370 tys. ton w latach 2009–2011 i 600–690 tys. ton w latach 2012–2014, wykreował dodatkowy popyt na taką samą ilość oleju rzepakowego czy też na 0,9–1,7 mln ton rzepaku.

Tabela 7. Zapotrzebowanie na rzepak – prognoza (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zapotrzebowanie na rzepak na cele spożywcze	1 000	1 000	1 050	1 100	1 150	1 200	1 250
Zużycie ON	11 446	11 787	12 232	12 593	12 971	13 298	13 567
Udział estrów w ON (NCW) (w % wartości energetycznej paliw)*	7,1	7,1	7,1	7,8	8,5	9,2	10,0
Zapotrzebowanie na estry	910	937	972	1 099	1 234	1 369	1 519
Zapotrzebowanie na rzepak na cele energetyczne	2 274	2 342	2 430	2 749	3 085	3 424	3 797
Zapotrzebowanie na rzepak ogółem	3 274	3 342	3 480	3 849	4 235	4 624	5 047

* Założenie: realizacja NCW wyłącznie za pomocą biokomponentów I generacji.

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na prace Komisji Europejskiej zmierzające do ograniczenia stosowania biokomponentów produkowanych w oparciu o surowce spożywcze do 7% w realizacji 10% celu określonego na 2020 r., Polska, podobnie jak wiele innych państw członkowskich, ustaliła na lata 2014–2016 NCW na poziomie obowiązującym w 2013 r., czyli 7,1%, natomiast na lata 2017 i 2018 odpowiednio na poziomie 7,8 i 8,5% [Rozporządzenie z 23 lipca 2013]. Mimo stabilizacji NCW przewiduje się, że w najbliższych latach krajowa produkcja estrów w oparciu o olej rzepakowy nadal będzie wzrastać, w wyniku spodziewanego wzrostu zużycia oleju napędowego w transporcie, a także spodziewanego dalszego obniżenia ich importu. Pewnym zagrożeniem dla rozwoju produkcji estrów w oparciu o olej rzepakowy jest emisyjność CO₂, która standardowo jest o 38% niższa niż w przypadku oleju napędowego, ale od 2017 r. musi być, zgodnie z kryteriami zrównoważonego rozwoju, niższa o 50% [Ustawa z 21 marca 2014].

Biorąc pod uwagę te wielkości, szacuje się, że w latach 2015–2020 zapotrzebowanie krajowego sektora paliwowego na estry zwiększy się z ok. 0,9 mln ton do ok. 1,5 mln ton. Jeżeli produkcja estrów prowadzona byłaby, tak jak obecnie, głównie w oparciu o olej rzepakowy, to zużycie rzepaku na ten cel wzrosłoby z ponad 2 mln ton do prawie 4 mln ton. Łączne zapotrzebowanie rynku krajowego na rzepak zużywany na cele spożywcze i biopaliwowe w perspektywie 2020 r. wzrosłoby zatem do ok. 5 mln ton.

Tak duży wzrost zapotrzebowania rynku na rzepak wymagałby zwiększenia arealu uprawy do 1,4–1,6 mln ha i dużej intensyfikacji jego produkcji, z czym związane byłyby koszty finansowe i środowiskowe. Wprawdzie potencjał produkcyjny polskiego rolnictwa jest duży i w pełni niewykorzystany, ale osiągnięcie tak znacznego wzrostu produkcji rzepaku do końca dekady jest mało prawdopodobne. Rzekpak jest rośliną o dużych wymaganiach glebowych i klimatycznych i powinien być uprawia-

ny głównie w północnej i zachodniej Polsce, a udział rzepaku w ogólnej powierzchni zasiewów w tych regionach jest już bardzo duży.

6. Zakończenie

Integracja Polski z Unią Europejską i w ślad za tym włączenie Polski w obszar jednolitego rynku europejskiego oraz polityka Unii Europejskiej względem biopaliw i energii odnawialnej zdynamiczowały rozwój produkcji, przetwórstwa i handlu zagranicznego rzepakami i produktami jego przerobu.

Polska jest obecnie jednym z największych w Europie producentów i przetwórców rzepaku. W ostatnich trzech latach miała 12-procentowy udział w produkcji rzepaku 28 krajów Unii Europejskiej i od 2007 r. zajmuje, zamiennie z Wielką Brytanią, trzecią lokatę w jego produkcji, po Niemczech i Francji. Polska jest też trzecim, po Niemczech i Francji, producentem oleju i śruty rzepakowej w Unii Europejskiej (9% udziału).

Po akcesji Polska odzyskała, utraconą w latach 90., pozycję znaczącego eksportera rzepaku, stała się liczącym eksporterem oleju rzepakowego oraz utrzymała pozycję dużego eksportera śruty rzepakowej.

Przewiduje się, że do końca dekady koniunktura dla rozwoju produkcji i przetwórstwa rzepaku będzie dobra. Spodziewany jest bowiem dalszy wzrost popytu na olej rzepakowy krajowego i europejskiego sektora biopaliw. Powinno to gwarantować wysoką opłacalność produkcji rzepaku. Dynamika zapotrzebowania sektora biopaliw na olej rzepakowy może jednak osłabnąć, ze względu na zapowiedź Unii Europejskiej zmniejszenia do 2020 r. udziału biopaliw pierwszej generacji (produkowanych w oparciu o surowce spożywcze) w zużyciu paliw płynnych z 10% do 7% oraz zbyt wysoką, niż dopuszczona od 2017 r., emisyjność CO₂ dla estrów rzepakowych.

Literatura

- Bartkowiak-Broda I., Wałkowski T., 2004, *Rośliny oleiste i inne przemysłowe – hodowla, produkcja i możliwości wykorzystania na cele żywnościowe, paszowe i alternatywne*, Materiały z II Kongresu Rolnictwa Polskiego, Poznań.
- Krzymański J., 1971, *Genetyczne możliwości ulepszania składu chemicznego nasion rzepaku ozimego*, Hodowla Roślin, Aklimatyzacja i Nasiennictwo, nr 14, s. 291–308.
- Mroczek R. (red.), 2014, *Polski przemysł spożywczy*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa – PIB, Warszawa.
- Rosiak E., 2008, *Wzrost produkcji biopaliw z olejów roślinnych*, Przemysł Spożywczy, nr 1, s. 14–15.
- Rosiak E., 2010, *Handel zagraniczny nasionami i produktami roślin oleistych po integracji z Unią Europejską*, Rośliny Oleiste – Oilseed Crops, XXXI (1), s. 11–20.
- Roszkowski A., 2004, *Zapotrzebowanie na rzepak na cele energetyczne dla przemysłu spożywczego i paszowego*, Wieś Jutra, nr 7, s. 28–30.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lipca w sprawie Narodowych Celów Wskaźnikowych na lata 2013–2018, Dz.U. 2013, poz. 918.
- Ustawa z dnia 21 marca 2014 r. o zmianie ustawy o biokomponentach i biopaliwach ciekłych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2014, poz. 457.